

O NEOPHODNOSTI I ZALUDNOSTI DEOBA

Pretpostavljam da i pisci, kao i svi drugi ljudi koji žive u takozvanim organizovanim zajednicama – manje ili više amorfnim državama – svoja prva literarna iskustva stiču čitanjem. Osnovno obrazovanje je deo društvenog konsenzusa, a lektira u školi – obavezna. Stoga i pisci moraju najpre čitati druge pisce i pisati domaće zadatke kako bi, bar je tako bilo, ako ništa drugo ovladali pravopisom.

Prva književna rasprava u kojoj sam učestvovala odnosila se na lektiru. Podelili smo se na one koji je mrze – većina, te na prezrenu manjinu koja „voli da čita“, a takvi, znamo, čitaju sve. U toj, ne samo mojoj prošlosti, deoba je razotkrivala „štrebere“ i „šmekere“. Doduše, bila je dozvoljena i sredina. U svakom slučaju, ne pamtim da smo „vagali“ poeziju i prozu. Zajedno sa dramom, bile su jednako omražene i obožavane.

Neki od nas su kasnije stekli ono što se naziva formalnim obrazovanjem iz oblasti književnosti. Neki drugi su, treba to naglasiti, daleko više postigli samostalnim uzdizanjem, „po sistemu Vuk Karadžić“. Kako god je ko i koliko god uspeo da se približi idealu učeno sti, pa i kada je reč o onoj pravoj – koja održava kondiciju u disciplini „sad znam koliko ne znam“ – morao je jednako čitati sve žanrove. Ako nije čitao Šekspirove sonete, već samo drame, onda nije čitao Šekspira. Ako je čitao samo Eliotove eseje, a ne poeziju, ili obratno, Eliot mu je nepoznat. I tako bismo mogli da nabrojimo gotovo sva relevantna imena iz svetske književnosti, sentimentalno ostavljajući za kraj Crnjanskog. Ko nije pročitao njegova ukupna dela, nešto grdno je propustio.

Pravi pisci se, sudeći po njihovim delima, nisu opterećivali time da li će jednim žanrom počinuti *izdaju* prema nekom drugom žanru. Njih je, ukratko, oduvek zanimalo samo to da što bolje napišu ono što u tom času pišu. U spisateljsko umeće, ili *tehni*, svakako spada i odabir adekvatne forme. Sumnjam da bilo koji pisac može da „objasni“ zbog čega je za određeni sadržaj odabrao poeziju, a ne prozu, ili dramu, ili pak esej... Možda neko i može. Ja – ne. S tim što spadam u one koji nikada za sebe neće reći pisac, već će se predstaviti, kada baš moraju, glagolom – „pišem“. Imenica pisac predstavlja vrednosni sud – na drugima je da ga iskažu, iako ga mi koji pišemo, neminovno, o sebi uveliko imamo.

Mislim da razumem razloge zbog kojih je nastala žanrovska podela. I vidim ih pre svega, potom i konačno, u nečemu što bih nazvala *sistematizacijom*. Književnost je, kao i druge umetnosti, jedno nedogledno polje. „Parcelisanje“ uz pomoć žanrova, pravaca i drugih „instrumenata“ zaista je neophodno za njeno sistematsko izučavanje. Verujem u izučavanje. Ova rečenica bi zvučala ekstremno glupo u nekom drugom vremenu i prostoru, ali ne ovde i u ovom kada je, izgleda, „moderno“ biti što manje pismen i „neopterećen literaturom“.

Ništa lepše nego kad saznate da pojma nemate o onome o čemu ste mislili da sve znate. Samo jedan primer. Kao malo je reći fanatik nadrealizma, neko ko je, dakle, bukvavno usisavao sve što je sa ovim „pravcem u umetnosti“ imalo bilo kakve veze, igrom

slučaja sam dospela u Španiju. Ne kao turista, moram da naglasim, nego kao neko kome se ukazala mogućnost da tamo izvesno vreme *boravi*. I šta se dogodilo? Pa, prvo što sam primetila jeste da je nadrealizam, u stvari, španski realizam! Mogla bih ovu opservaciju i akademski da proširim, ali neću, pošto ne moram. Jasno je da je romantizam *sušta stvarnost* Jezerske oblasti, kao što je mala verovatnoća da neki pesnik, bar u jednom periodu života, nije voleo Cvetajevu i čitao njenu epistoralnu i drugu prozu na jedan jedini ispravan način – kao njenu poeziju.

Kriza poezije? Priznajem da sam prestara za ovu temu. Imam 44 godine i preživela sam bar stotinu „smrti romana“ i „krajeva poezije“. Dok je književnost izdisala na okruglim stolovima, pisci (da li je potrebno naglasiti *pravi*? nikad nisam sigurna) su neometano nastavljali da ispisuju svoje „žanrove i pravce“. Zatim bi i učesnici debata o sahranjenim žanrovima i pisci koji bi upravo vaskrsli poeziju, prozu, ili bilo kog drugog „pokojnika“, dobili neke pristojne honorare i nije bilo problema. Bar ne ovih sa kojima se sudaramo danas.

Koji su, po mom osećanju, *realni* problemi u kulturi u vremenu sadašnjem i na teritoriji srpskog jezika? Ne bih pravila inventar, već imenovala samo neke koje smatram vitalnim. S tim što bih odmah otkrila „rasplet“ – najveći „problem“ jeste upravo kultura!

Na prvom mestu je svakako ono što se pogrešno naziva padom, a zapravo je u pitanju *urušavanje* kulture i pravih vrednosti u svim segmentima društva. Kome je i zbog čega stalo do demoliranja postojećih i preventivne blokade budućih uistinu kulturnih pojava, jeste pitanje koje je u kratkom roku dobilo dimenzije nesavladive bez timskog rada naučnika iz različitih oblasti – od psihijatarata i kriminologa do nutricionista. Nema sumnje da je konačni odgovor sadržan u jednoj reči: novac.

U okviru tog „postupka“, istovetnog svakom drugom istrebljivanju, znamo – najpre se napada jezgro. Ako je suditi po hronologiji stradanja naše kulture, ispada da je poezija ono što bi eksperti za dezinfekciju smatrali *larvom*. Na jedan morbidan način, to je veliki kompliment za poeziju. Kao glavna meta udara na kulturu, poezija je prva proglašena „nekurentnom robom“, optužena za nečitanje, kažnjena ukidanjem edicija poezije i uklanjanjem iz knjižara. Razume se da je „uspūt“ osporena i njena tradicija, tj. sve do sada napisano. Kao što je u datim uslovima sasvim „normalno“ da je poezija svrstana u „tekovine komunističkog jednoulja“, svedena na kamuflažu privilegovanih kadrova iz „mračnih vremena“.

Činjenica je da ovaj narod nosi usud „istorijskog izostajanja svetlosti“. Nosi ga i dalje. Činjenica je da sveti Sava i Laza Kostić, na primer, nisu mogli biti članovi KPJ, sve da su to iz nekog hira i želeli. Činjenica je, dalje, da smo u jednom trenutku tog nekakvog „umlja“ imali i školu pisanja, da je bilo dozvoljeno i čak podržano mišljenje po kojem je književnost, između ostalog, zanat, što danas nije slučaj. Tačno je da nisu postojale izdavačke kuće specijalizovane za naučnu fantastiku, prevodnu književnost, voćarstvo itd. Tadašnji veliki izdavači (danas samo ravnopravni učesnici tendera) objavljivali su i ovu vrstu literature u okviru svojih mnogobrojnih edicija. Izlazilo je mnogo više knjiga, iako nas agresivni nastup današnje produkcije uverava u suprotno.

Da, bilo je zabranjenih autora – o tome bi trebalo javno da govore istoričari i kriminolozi. I danas ima nepoželjnih pisaca, samo što su „nevidljivi“, budući nepoželjni, a nemaju

„status disidenata“. Međutim, ne sećam se da je neki književnik, prethodno objavivši desetak zapaženih knjiga, nagrađivan i sve što je uz to išlo, zavapio: „Ja više nemam gde da objavim knjigu!“ Ne sećam se da je knjiga bilo kog uglednog pesnika izašla u samo deset primeraka, a to se dogodilo ove godine, mada ne prvi put, u okviru „višeumlja“. Takođe, ne pamtim da je dobitnik neke prestižne nagrade izjavio kako „gramatika nije bitna“, niti da se to „uverenje“ moglo videti već na prvoj stranici njegovog ili njenog romana. Danas se vidi, tačnije, viđa. Ako penzija samostalnog umetnika iznosi 150 evra, a toliko iznosi, zbog čega je čudno što pisci pišu posmrtno govore, tekstove za popularnu muziku, ili su se u međuvremenu „sredili“ u nekoj od razvijenijih zemalja kojima vazda nedostaju kelnéri, sobarice i pomoćnici u gerijatrijskim bolnicama? O baratanju po kontejnerima štampa, začudo, redovno izveštava.

Nažalost, svako pitanje u ovoj zemlji prinudno mora biti i socijalno pitanje, ili je ono, pak, isključivo socijalno. Letimičan pogled na „novu elitu“ obustavlja svako „zašto i kako“.

Tačno je da su mnogi pesnici poverovali kako je „tranzit u prozu“ mogući spas. Po sistemu da svako zlo ima i svoje dobro, zahvaljujući njihovoj veri nastala su neka izvanredna prozna ostvarenja, kojih možda ne bi bilo bez nadirućeg siromaštva i straha od istog. Ipak, bojim se da je zlo u ovom slučaju jače. Nije još dobilo rat, ali beleži velike pobede u vidu svekolikog „treša“, kako se to danas u Srbiji kaže – ukoričenog, prezentovanog veoma profesionalnim agit-propom u elektronskim i štampanim medijima sve zabavnije karaktera, nagrađenog na više načina.

Neumesno je, ili je bar donedavno bilo neumesno navoditi lične primere. Svakako ne bih spomenula pismo (čuvam ga, mada ne znam zašto) kojim me jedan akutni ugledni izdavač obaveštava da: „Uprkos neospornom kvalitetu rukopisa, nismo u mogućnosti da objavimo Vašu knjigu, budući da nije namenjena široj publici“. Ne, nipošto ga ne bih spomenula kada bi se to ticalo samo mene, moje knjige, jedne knjige. Međutim, ovde nije reč o ličnoj sudbini, reč je o „poetici“ ili antipoetici, kako hoćete, širokog zamaha.

Priznajem da sam nostalgična naspram vremena kada bismo žučno raspravljali o žanrovskim deobama. Tugujem i za obmanom o neophodnosti jedne takve diskusije, jednako kao i za opravdanim deobama u književnosti i među književnicima. Čitajući Ivana V. Lalića, kome je Dušan Matić svojevremeno lepo rekao da u Srbiji pisac kada umre više ne postoji, uhvatila sam sebe kako se sa blagonaklonošću prisećam i onih koje smo nekad nazivali „polupesnicima“.

Uprkos mašti i volji koje sam uložila u pronalaženje kontraceptivnih sredstava za smanjenu verovatnoću prodora televizije u moj život, prevari me poneki kviz. Umeju oni to vešto da sastave od zanimljivih pitanja iz geografije, botanike, zoologije i t. sl. Poklekнем – počnem da pratim. I šta se desi? Taman se obradujem što umem da odgovorim na pitanje „Ko je bio Spartak?“, usledi pitanje „Koja naša književnica je napisala roman 'Srce od silikona'“? Nemam pojma. Da li to znači da nedovoljno pratim domaću prozu? Kako god, sasvim je ljudski osetiti razočaranje kada ne umete da odgovorite na pitanje iz oblasti koju izučavate, ili vam se bar tako čini.